

זריקת הדם כמקדשת

פר ושעיר של יום הכיפורים

זריקת דם הפר והשעיר ביום הכיפורים שונה מזריקות אחרות; ברוב הקרבנות ישנה סדרת זריקות אחת במקום מוגדר, לרוב במזבח החיצון: ארבע מתנות בחטאת, שתים שהן ארבע בקרבנות אחרים, וזריקה אחת בפסת, במעשר ובבכור.¹ אבל בקרבנות יום הכיפורים המצב שונה: ישנן מספר סדרות של זריקות – אחת על מזבח הזהב, אחת בהיכל, ואחת בקודש הקודשים.² נחלקו התנאים איך לנהוג במקרה בו נשפך הדם באמצע אחת הסדרות:³

ואם עד שלא גמר את המתנות שבפנים נשפך הדם – יביא דם אחר, ויחזור ויזה בתחילה בפנים, וכן בהיכל, וכן במזבח הזהב - **שכולן כפרה בפני עצמן**.
 רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: **ממקום שפסק - משם הוא מתחיל**.

מוסכם לכאורה שצריך להביא קרבן אחר שישלים את הקרבן הראשון, אלא שנחלקו התנאים בשאלה כיצד יש להשלים את תהליך ההזאה: תנא קמא סבור שמתחילים מתחילת הסדרה, ולדעת רבי אלעזר ורבי שמעון ממשיכים מהנקודה בה התהליך נעצר. כלומר, לפי תנא קמא אם הכהן הגדול גמר להזות מהדם בקודש הקדשים, והתחיל לזרוק אפילו מתנה אחת בהיכל ואז נשפך הדם, הוא חייב לחזור ולזרוק את אותה הזריקה הראשונה שזרק מסדרת הזריקות שבהיכל, אבל אינו חייב לחזור על שמונה ההזאות של קודש הקדשים. ואילו לדעה השנייה, אפילו זריקה בודדת בהיכל נחשבת, וממשיך בדם הפר השני לזרוק כמניין הזריקות שנותרו לו.

1 משנה, זבחים פ"ה מ"ג-מ"ח.

2 משנה, יומא פ"ה מ"א.

3 משנה, יומא פ"ה מ"ז.

מעמד הקרבנות הנוספים

יש מקום להתלבט לגבי מעמד הפר והשעיר הנוספים; שאלות שונות עולות בנוגע אליהם: (1) איזה מהקרבנות הוא עיקר הקרבן של יום הכיפורים? (2) האם קיימת חובת וידוי על כל הקרבנות?

ניתן למעשה לפצל בין שתי השאלות. בנוגע לשאלה הראשונה, מסתבר שלכל הקרבנות מעמד שווה. מאחר שכל סדרות הזריקות כשרות – אף זו הראשונה שדמה נשפך לאחר מכן – עלינו להניח שלכולן יש מעמד של קרבן כשה, וכולן נחשבות ברמה מסוימת לפר ושעיר של יום הכיפורים. לעומת זאת, בנוגע לשאלה השנייה – השערתנו היא שכיון שהתוודה הכהן גדול על הקרבן הראשון, שוב לא חלה עליו חובת וידוי נוסף על הקרבנות הנוספים.

המקדש דוד מתלבט בשאלה זהות אימורי הקרבנות שמקוטרים.⁴ נראה שספק זה קשור לספק שהעלינו לעיל, בשאלה איזה מהקרבנות נחשב לעיקר הקרבן.⁵ שאלה זו מחדדת את הבעיה העקרונית המתעוררת מדעת רבי אלעזר ורבי שמעון במשנה: לדעתם, מבחינה תיאורטית ייתכן מצב בו מביאים פרים ושעירים רבים ביום הכיפורים, וזורקים מכל אחד מהם רק חלק מהזריקות או מהסדרות.

אפשרות זו קשה להבנה, שכן קשה להגדיר את מעמד הזריקות לפי גישה זו באופן מדויק: אם הזריקות אינן מעכבות את הכפרה, הרי שבמידה ונשפך הדם עלינו להסתפק בזריקה המינימלית הנדרשת לכפרה, ואין צורך בקרבנות נוספים להשלמת מניין הזריקות. מאידך, אם כל הזריקות מעכבות את הכפרה – הרי שבמקרה ונשפך הדם באמצע תהליך ההזאה, היה ראוי לדרוש הבאת פר ושעיר חדשים ולהתחיל את התהליך כולו מהתחלה! אולם אנו רואים

4 סימן כ"ג אות א', ד"ה ועוד יש לחקור.

5 בהקשר זה יש עוד להתלבט בשאלת מעמדה ותפקידה של הקטרת האימורים. מסקנת המקדש דוד היא שמקטירים את אימורי כל הפרים והשעירים, וייתכן שלדעתו פשוט אין צורך בזהות של קרבן מיוחד בהקטרת האימורים: כנראה הוא מבין שהקטרה היא בגדר מתנה לה, ולא השלמת תהליך ההקרבה – ואז אין משמעות למרכזיות הקרבן בסדר ההקרבה, והדבר צריך תלמוד. נעסוק בנושא בהרחבה בעיון 'הקטרת האימורים' (עמ' 353).

שלכל התנאים קיימים מצבים בהם אם נשפך הדם יש להביא קרבנות חדשים הממשיכים את תהליך ההקרבה המקורי, ואינם מחליפים אותו לחלוטין; מדוע הזריקות הראשונות תקפות, למרות שהזריקות הנוספות מעכבות?

נראה שכדי לענות על שאלות אלו, עלינו לעמוד על המשמעות המלאה של זריקת הדם. ייתכן ומעבר לחיוב זריקת הדם כחלק מתהליך הקרבת הקרבן, קיימת חובה לזרוק את הדם כדי שיגיע לאותו מקום עליו צריך לזרוק. חובה זו היא ייחודית, ומהווה קיום נוסף בקרבן. ננסה להסביר יותר על מהות זריקת הדם, ובהמשך נחזור לראות את ההשלכות של הצעתנו לגבי דעות התנאים במשנתנו.

טיהור וקידוש המזבח

ברוב הקרבנות, המזבח משמש את הקרבן. כלומר: ישנה מצווה להקריב את הקרבן, ומקום קיומה הוא על המזבח. זריקת הדם על המזבח אינה מיועדת להשיג מטרות הקשורות למזבח עצמו; מבחינה זו, המזבח מתפקד אך ורק כמקום המיועד והראוי להקרבת הקרבן.

עם זאת, נראה שבזריקות דם הפר והשעיר של יום הכיפורים קיימת מגמה נוספת:⁶

ולקח מדם הפר ומדם השעיר, ונתן על קרנות המזבח סביב, והזה עליו מן הדם באצבעו שבע פעמים, וטהרו וקדשו מטמאת בני ישראל.

ובתורת כהנים מבוארת המטרה:⁷

‘וטהרו וקדשו מטומאות בני ישראל’: טהרו - לשעבר, וקידשו - לעתיד לבוא.

נראה שהדרשן מבין כי לפי פסוק זה המזבח מהווה יעד מהותי של זריקת

6 ויקרא ט"ז, יח-יט.

7 תורת כהנים אחרי מות, פרשה ג' פרק ד'.

הדם, ולא רק מקום לקיים בו את מצוות הקרבת הקרבן: הדם נועד לטהר ולקדש את המזבח, 'לנקות' אותו מטומאות ומפגמים שאירעו לו בעבר, ולהכינו לקראת העבודה בעתיד.

בנימה דומה כתב הריטב"א:⁸

והנכון, ד'מחטא' - לשון חיטוי והזאה, ולישנא דדכווי. כההיא דאמרינן בפרק [ב'] דחולין ומנא לן דחיטוי לישנא דדכווי הוא? דכתיב 'תחטאני באזוב ואטהר'... וכן פירש הרמב"ם ז"ל.

המשנה ביומא (פ"ה מ"ה) משתמשת בלשון "התחיל מחטא ויורד" לגבי הזאות הכהן הגדול ביום הכיפורים. הריטב"א התקשה בהבנת לשון זו: איזה חיטוי ישנו כאן? על כך פירש הריטב"א כמו שהסברנו בתורת כהנים, שיש עניין של טיהור (חיטוי) המזבח ביום הכיפורים, והוא לומד זאת מאותו הפסוק.

לפי זה מובנות גם דעות התנאים ביחס לפר ושעיר של יום הכיפורים: לצורך מעשה הקרבת הקרבן מספיקה הזאה אחת במקום אחד (לפי רבי אלעזר ורבי שמעון), ולאחריה ניתן לומר שהקרבן כבר הוקרב, ולפי תנא קמא צריך סדרה שלימה; מצד דין הקרבת הקרבן השלמת סדרות ההזאות אינה מעכבת. אבל מעבר לדין זה, התורה חייבה 'לטהר' ו'לקדש' את המזבח באמצעות הזאות הדם, ולכן עדיין קיימת חובה לזרוק דם פר ושעיר של יום הכיפורים על המזבח, ומביאים קרבנות נוספים כדי לקיים מצווה זו.

וזהו פשר שיטת הביניים שמעלים התנאים במשנה: מזה, אין דין טיהור המזבח תלוי בקרבן הראשון דווקא, אלא בכל פר ושעיר הבאים ביום הכיפורים - ואף אין צורך להזות את כל ההזאות מאותו הקרבן. לכן, אם יצאנו ידי חובת ההזאות המעכבות מצד כפרת הקרבן, אין צורך לחזור עליהן בקרבנות הנוספים. מאידך - דין זה הוא חובה גמורה; שהרת המזבח ביום הכיפורים דורשת את

8 דף נח: ד"ה הא דתנן. וכן כתב תוספות יום טוב בפירושו על המשנה (יומא פ"ה מ"ה ד"ה מחטא ויורד).

כל סדרת ההזאות, ולא ניתן להסתפק בהזאות הראשונות שהועילו רק לעניין הקרבת הקרבן, אך לא חיטאו את המזבח.

אשם מצורע ושמנו

השערתנו, שמחלוקת תנא קמא מול רבי שמעון ורבי אלעזר קשורה לחיוב מצד מקום הגעת הדם (בניגוד לחיוב מצד תהליך ההקרבה), מקבלת משנה תוקף מדיון הגמרא על המשנה, המביאה מחלוקת תנאים דומה לגבי מתנות שמן של אשם מצורע. באשם מצורע קיימים ודאי שני קיומים שונים – חובת הקרבן וחובת טהרת המצורע. אמנם קיים מצב בו לא התקיימה מצוות הבאת האשם, אבל המצורע בכל זאת נטהר:⁹

נתן שבע המתנות שלא לשמן - לא הורצה, והוכשר המצורע.

ברור, אם כן, שנתנית השמן על גבי בהונות המצורע אינה רק חלק ממעשה ההקרבה, ומשתייכת אף לתהליך טהרת המצורע. הגמרא, כאמור, משווה בין הזאות דם הפר והשעיר ובין הזאות שמן המצורע:¹⁰

נתן מקצת מתנות שבפנים ונשפך הלוג - יביא לוג אחר, ויתחיל בתחילה במתנות שבהיכל. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: ממקום שפסק הוא מתחיל; גמר מתנות שבהיכל ונשפך הלוג - יביא לוג אחר, ויתחיל בתחילה במתנות שבבהונות;

נתן מקצת מתנות בבהונות ונשפך הלוג - יביא לוג [אחר], ויתחיל בתחילה במתנות שבבהונות. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: ממקום שפסק הוא מתחיל.

נראה פשוט שמתן השמן על בהונות המצורע נוטל חלק בתהליך טהרת המצורע.¹¹ מהשוואת הגמרא ניתן ללמוד על אופי זריקת הדם ביום הכיפורים,

9 רמב"ם, הלכות מחוסרי כפרה פ"ה ה"ז.

10 יומא (סא).

11 נראה שהוא נוטל חלק גם בתהליך הקרבת אשם המצורע, שהרי אם נתן שלא לשמה הקרבן

הכוללת לא רק כפרה בהקרבת הקרבן אלא גם טיהור המזבח, כבהזאת השמן באשם מצורע.

בהמשך הסוגיה דנה הגמרא באשם מצורע שתהליך ההקרבה שלו נפגם – “אשם ששחטו שלא לשמו”. יש לשים לב לחידוש העולה בדברי הגמרא ביחס לדעות התנאים הסבורים שניתן לתקן מתן בהונות שנפגם:

ולרבי אלעזר ורבי שמעון, שאומרים 'ממקום שפסק משם הוא מתחיל' - הכא אין לו תקנה.

במצב זה סבורים רבי אלעזר ורבי שמעון כי אין פיתרון עבור המצורע: מצד אחד לא התקיים מתן בהונות והוא לא נטהר, אך מצד שני הוא לא יכול להביא קרבן אחר ולהיטהר בו. כנראה יש להסביר כי כיוון שהביא המצורע קרבן אשם הקרב למזבח, ממילא האשם הנוסף ייחשב לחולין בעזרה, ולא יוגדר בכלל כקרבן אשם. התורה קבעה שנטהר רק על ידי מתן בהונות מ'אשם מצורע' – אותו לא ניתן להביא פעם נוספת. על אף שהוא יכול להביא קרבנות אחרים כנדבה, אין לו אפשרות 'ליזום' אשם מצורע שבאמצעותו יוכל להיטהר. מאחר שלא ניצל המצורע את הדם והשמן מאותו הקרבן לטהר את עצמו, יוצא שבפועל אין לו יותר אפשרויות להיטהר, וייחשב למחוסר כיפורים לכל ימי חייו.¹²

מניתוח זה עולה חידוש לגבי פר ושעיר של יום הכיפורים. לגביהם נראה כי גם לפי רבי אלעזר ורבי שמעון יש להביא קרבן אחר ולהמשיך “ממקום שפסק”, ואין אנו אומרים שאין תקנה. עולה מכך, כי ניתן להביא מספר רב של פרים ושעירים, ולעומת אשם מצורע – על כולם חל שם פר ושעיר של יום הכיפורים.

לא הורצה, כפי שאומר הרמב"ם שהבאנו בגוף הדברים.

12 בפר ושעיר של יום הכיפורים לא קיימת מגבלה כזאת. יש להסביר כי החובה לטהר ולקדש את המזבח היא שמגדירה את הפר והשעיר כפר ושעיר של יום הכיפורים. באשם מצורע, לעומת זאת, חובת הטהרה אינה מגדירה את האשם כאשם המצורע, אלא קיומו של אשם מצורע הוא שמאפשר את הטהרה מלכתחילה.

מילואים

בשבעת ימי המילואים משח משה את המזבח, והיזה עליו שבע פעמים משמן המשחה:¹³

וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים, וַיִּמְשַׁח אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת כָּלֹי וְאֶת הַכִּיֹּר וְאֶת כֵּן לַקֹּדֶשׁ.

מעניין הדבר, שלא הוזכר בתורה (בציווי על ימי המילואים בשמות כ"ט) כל ציווי מאת ה' להזות על המזבח! ואכן, רש"י על אתר תמה על נקודה זו:

וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ - לֹא יָדַעְתִּי הֵיכָן נִצְטוּה בְּהַזְאוֹת הַלָּלוּ!

בהחלט מפתיע הדבר, שמשח מחדש מדעתו הזאות על המזבח שעליהן לא נצטוו לפני כן במפורש.¹⁴ הרמב"ן במקום נחלץ לפתור את הבעיה, ומעלה כי לעומת שאר הכלים להם די במשיחה, הרי שהמזבח טעון קידוש יתר כיוון שעליו מקריבים:

ואינו במשיחה בלבד, כי 'והיה המזבח קדש קדשים': שיוסיף אליו קדוש יותר משאר הנמשחים במשכן וכל כלי... וכן נאמר ביום הכפורים: 'והזה עליו סן הדם באצבעו שבע פעמים, וטהרו וקדשו מטומאות בני ישראל': **שכל קדוש המזבח בהזאות, וכל שכן בתחילה שצריך קדוש מטומאה וזרות.**

הרמב"ן טוען שמשח רבינו הבין שבחנוכת המזבח וקידושו לעבודה נדרשות הזאות ולא מספיקה משיחה בלבד כבשאר הכלים, מציווי ה' על הזאות יום הכיפורים: אם לאחר שעבדו בו כך, קל וחומר שבתחילת חינוכו לעבודה נדרש קידוש על ידי הזאה. בעיות שונות עולות בדברי הרמב"ן הללו: הרמב"ן בסוף דבריו מדבר על הצורך בהזאת הדם על המזבח כדי לטהר אותו מטומאת מקדש

13 ויקרא ח', יא.

14 יתר על כן, עצם הרעיון של הזאת שמן על המזבח הוא חריג, ואין דין דומה לו בעולם הקרבנות. כאן לא נספק הסבר לתופעה מיוחדת זו.

וקודשיו. קשה להבין כיצד היתה בעיה של טומאה בחנוכת המזבח: לכאורה דווקא לאחר פרק זמן מסוים של שימוש שייך לדבר על בעיה כזו! אמנם לצד זאת מדגיש הרמב"ן שצריכים גם קידוש מ'זרות', הווה אומר – להפוך את המזבח מכלי 'זר' לחלק מכלי המקדש, וכאן מאוד מובן למה דווקא בחנוכת המזבח צריכים להחיל קדושת מקדש על המזבח – קל וחומר מיום הכיפורים, אבל הצורך בקידוש מטומאה עדיין קשה להבנה.¹⁵

יש לציין כי הזאותיו של משה נעשו בשמן המשחה, ולא בדם קרבנות. באירוע זה אין הזאת דם כחלק מתהליך הקרבת הקרבן! ייתכן שהרמב"ן הבין שהזאות על מזבח הזהב ביסודן אינן קיום של מצוות הקרבת הקרבן, אלא מתפקדות באופן דומה למתן שמן על בהונות המצורע, שעיקרו קידושו של המקום עליו ניתן השמן.

אם כן, קיימות שלוש רמות שונות של אינטראקציה בין הזריקה כחלק מהקרבת הקרבן ובין הזריקה כקידוש וכטיהור המקום:

1. הזאת שמן המשחה של משה על מזבח הזהב: אין בהזאה זו שום תוכן של הקרבת קרבן, וכל כולה נועדה כדי לקדש ולטהר את המזבח בעקבות ההזאה.

2. מתן בהונות של מצורע: הזאה זו מטהרת רק במידה והיא מהווה המשך של תהליך הקרבת קרבן האשם של המצורע. אמנם, לא ניתן להקריב אשם מצורע שלם רק לצורך זה, וממילא במידה ולא השתמשו באשמו להזאה – אין למצורע תקנה. חסרון מתן בהונות אינו פגם מהותי בתהליך הקרבת הקרבן כך שניתן יהיה לחייב את המצורע בקרבן אחר; ממילא אין כאן 'אשם מצורע' שניתן להזות ממנו.

15 דברי הרמב"ן צריכים עיון גם מכך שהציווי על עבודת יום הכיפורים נאמר למשה "אחרי מות שני בני אהרן" (ויקרא ט"ז, א), ופרשת המילואים ודאי קדמה למותם: איך למד משה הלכות קידוש המזבח בימי המילואים מפרשה שעדיין לא נאמרה לו?

3. הזאות יום הכיפורים: בהן ישנו אלמנט של קידוש המקום, כאשר החובה להזות מחילה את שם 'קרבנות היום' על הקרבנות שהוקרבו לצורך קידוש היום. ממילא אפשר להביא קרבן אחר לצורך השלמת תהליך ההזאה.

יישומים וראיות נוספות

נראה סוגיות נוספות המתבארות על ידי המהלך שראינו עד כה, ובכך נבסס את הצעתנו בנוגע לתפיסת תפקיד זריקת הדם בקרבנות יום הכיפורים.

טהרו של מזבח

התוספתא ליומא (פ"ג ה"ב) מציינת דין חשוב לגבי ההזאות:

הזה על טהרו של מזבח שבע פעמים: לא היה מזה לא על האפר ולא על הגחלים, אלא על גגו של מזבח.

הגמרא ביומא (נט). מבארת את ההלכה המעשית שבדרישת התוספתא:

כשהוא מזה - אינו מזה לא על גבי האפר, ולא על גבי הגחלים, אלא חותה גחלים אילך ואילך, ומזה.

בדרך כלל, בשל המגמה להגיע למצב של 'אכילת מזבח', מקטירים את הקרבנות השונים על גבי הגחלים ועל מוקד המזבח. אולם ביום הכיפורים המגמה הפוכה: יש להסיר את הגחלים ולגלות את המזבח, כך שההזאות יגיעו דווקא לגוף המזבח. הקפדה זו מובנת היטב לפי הבנתנו שחלק מתפקיד זריקות הדם ביום הכיפורים הוא לטהר ולקדש את המזבח עצמו.

מערבין לקרנות

בגמרא הוזכרה מחלוקת תנאים לגבי נתינה על קרנות המזבח:¹⁶

'ולקח מדם הפר ומדם השעיר': שיהיו מעורבין, דברי רבי יאשיהו. רבי יונתן אומר:
מזה בפני עצמו, ומזה בפני עצמו.

בתחילת הסוגיה הגמרא קובעת כי התנאים חלוקים בשאלה אם "מערבין לקרנות" או לא.¹⁷ בהסבר המחלוקת מבינה הגמרא כי התנאים חלוקים במשמעות הביטוי "ולקח מדם הפר ומדם השעיר":¹⁸ האם זה כאילו נכתב "ולקח מדם הפר וולקח מדם השעיר", או שקיימת רק פעולת לקיחה אחת של דם הפר ודם השעיר 'יחדיו'?

מעבר למחלוקת הפרשנית, יש מקום לבחון אם האפשרות של עירוב הדמים מלמדת משהו אודות אופי ההזאה. הנצי"ב, לדוגמה, נותן הסבר

מעניין לדין 'מערבין לקרנות':¹⁹

פירוש: לא ככפרה שהיא על הפרכת... אבל כפרה זו דמזבח - אינו אלא לכפר עליו לבד, ולא על עון ישראל, שהרי המה כבר נתכפרו!
והיינו דמוסיים המקרא 'ולקח מדם הפר ומדם השעיר' וגו' בתערובת, ולא כמו בפרכת: והוא דכיון שאינו בא לכפרת ישראל גם כן, אלא על המזבח לבדו - סגי במה שמערבין דם הפר שבא על הכהנים עם דם השעיר שבא על ישראל
ביחד!

הנצי"ב מאמץ את השיטה שאכן מערבין לקרנות, והוא מספק הסבר שמשתלב

16 יומא (נז-נח).

17 וכן בזבחים (מב: ופב:).

18 יעויין במלבי"ם על הפסוק (ויקרא ט"ז, יח), הדין בפרשנות פעולה המתייחסת לרצף נושאים עם וי"ו החיבור ביניהם גם במקומות אחרים, כמו "כבד את אביך ואת אמך" (שמות כ', יא).

19 העמק דבר, ויקרא ט"ז, יח.

היטב עם מה שאמרנו: בנוגע להזאת הדם כחלק מתהליך הקרבת הקרבן, כשהדם מייצג את הבהמה כולה ומהווה את עיקר הקרבן,²⁰ יש לשמר את הייחוד של הקרבן בשעת ההזאה, ואין לערב דם של קרבן אחד עם דם חברו. אך בנוגע למתנות יום הכיפורים אין צורך בכך; מטרתן העיקרית איננה כפרה על חטא מסוים, אלא קידוש וטיהור המזבח בעצם הגעת הדם אליו – ועדיף דווקא לערב את הדמים, כך שטהרת המזבח תתקבל מכל הקרבנות יחדיו.

תוספות מעירים הערה חשובה בקשר למחלוקת זו:²¹

ואין לתמוה: מאי שנא דשבע על טיהרו מערבין לכולי עלמא ובקרות פליגי?!

תוספות מצביעים על כך שהמחלוקת היא רק ביחס לזריקת הדם על קרנות המזבח, ולא להזאות שעל טהרו של מזבח – בהן לכולי עלמא מערבים את דם הפר והשעיר ומזים אותם יחדיו. תוספות אומרים שהדבר מובן ומתבקש, ותומכים בדרישה מצד משמעות הפסוקים. אבל ייתכן שמאחורי הפסוקים יש גם טעם מסתבר לתופעה ההלכתית: ההזאה על טהרו של מזבח מהווה תופעה ייחודית בקרבנות יום הכיפורים, ומסתבר שלא מדובר בשינוי אקראי במעשה ההקרבה שיעשה על גבי המזבח. נראה שמטרתה היא "לטהרו ולקדשו" – ובהקשר זה ניתן לערב, כפי שהעלינו לעיל לאור דברי הנצי"ב.

ההזאה על קרנות המזבח, לעומת זאת, מהווה מעשה הקרבה רגיל ומקובל, המוכר לנו מהזאת דם החטאת הרגילה על קרנות המזבח;²² אלא שהזאת דם חטאת רגילה נעשית בקרנות המזבח החיצוני, שהוא המקום הרגיל להקרבת קרבנות. ביום הכיפורים, לעומת זאת, ההזאות הן על קרנות מזבח הזהב, שבעיקרו אינו מקום הקרבת קרבנות. בנקודה זו נחלקו התנאים, אם דין הזאות

20 בהתאם לנאמר בויקרא (י"ז, יא): "כי נפש הבשר בדם היא". הרחבנו על כך בעיון 'כי הדם הוא הנפש (עמ' 299).

21 דף נח. ד"ה רבי יונתן אומר.

22 יעויין בויקרא (ד', ל): "ולקח הכהן מדמה באצבעו, ונתן על קרנת מזבח העלה", ובמשנה בזבחים (פ"ה מ"ג).

אלו כדין הזאות רגילות, ויש לשמור על הייחוד של כל קרבן בפני עצמו, או שדינן כדין ההזאה על טהרו של מזבח, וניתן לערב את הדמים.

שלא במקומו כמקומו דמי

הגמרא בזבחים (כז:) מלמדת שאם דם נזרק שלא במקום שציוותה התורה, אך במקום שיש בו קדושת מזבח – בדיעבד הכפרה הושגה, ואין צורך בקרבן נוסף; הבשר אמנם לא הותר לאכילה, אבל הקרבן כיפר. הסברה נותנת שניתן ליישם כלל זה רק בזריקת דם שבאה כחלק מתהליך הקרבת הקרבן, ואילו באותן הזריקות שמטרתן לטהר ולקדש את מקום הגעת הדם לא סביר שנגיד 'שלא במקומו כמקומו דמי'.

הרמב"ם פסק דין זה להלכה:²³

דם שמצותו ליתן אותו למעלה מחצי המזבח שנתנו למטה, או שמצותו ליתנו למטה ונתנו למעלה, או שמצותו ליתנו בפנים בהיכל ונתנו על מזבח החיצון, או הניתנין על מזבח החיצון שנתנו לפנים בהיכל, או שנתן דם הניתנין בחוץ על הכבש שלא כנגד היסוד - הרי בשר הזבח פסול, ואף על פי כן נתכפרו הבעלים בו כיון שהגיע דם למזבח: אף על פי שהגיע שלא למקומו - הרי הוא כמו שהגיע למקומו לכפר.

האור שמח על אתר (ר"ה דם) מעיר שהרמב"ם השמיט את ההזאות על הפרוכת ובין הבדים. אבל לפי דברינו אין זו השמטה, שכן לגבי הזאות פנימיות שתפקידן לטהר את המזבח, אין מקום ליישום הכלל 'שלא במקומו כמקומו דמי' שנאמר דווקא לגבי הכפרה שבתהליך הקרבת הקרבן.

אמנם, מדברי הרמב"ם משמע שבהזאות אחרות בהיכל (אשר דינן להיזרק על מזבח הזהב, כהסברו של האור שמח) חל הכלל הזה, ולדברינו גם בנוגע אליהם אין מקום לומר 'שלא במקומו כמקומו דמי'. וצריך עיון בזה.

23 הלכות פסולי המוקדשין פ"ב ה"י.

סיכום

ראינו כי זריקת הדם נושאת אופי כפול: מלבד הפן הברור של השלמת תהליך הכפרה בקרבן, מעורה הזריקה גם בעולם הטהרה והקידוש, כשמן המשחה. ביום הכיפורים, בו כפרת העוונות וטהרת הקודש תלויות זו בזו וקשורות קשר בל יינתק – "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" – מרכיב הקידוש בזריקת הדם דומיננטי ומקבל חשיבות מיוחדת.

לשניות זו במטרות הזריקה, ישנן השלכות הנוגעות לתהליך העבודה. בקרבנות יום הכיפורים – דם הפר והשעיר מקבל מעמד כשלעצמו במנותק מהכפרה בקרבן, ולכן אם נשפך הדם יכול וצריך להביא פר ושעיר אחרים ולהזות ממקום שפסק. ישנן אף השלכות בנוגע למקום הזריקה – המגע במזבח וה'משיחה' בדם, מקבלים חשיבות הלכתית. עיקרון זה הוא למעשה אף הבסיס לדין 'שלא במקומו לאו כמקומו דמי', ולחיוב זריקה על טהרו של מזבח.

